

tados sin reservas de ningún tipo y abiertamente, argumentando el primer motivo que les viniera en gana [...].

Así, Ana Comneno, se convirtió en una auténtica cronista y su *Alexiada*, debido a su carácter único, en una verdadera joya para los especialistas, de modo global, en la historia de Bizancio y, de manera particular, en la de las cruzadas, incompleta si no se tiene en cuenta la herencia de esta gran mujer. Su trabajo debe ser puesto a la misma altura, entre otros, al del célebre cronista, de finales del XIV y principios de XV, Jean Froissart quien recogió en su *Crónica* fases de la famosa Guerra de los Cien Años.

Hace mil años, tres mundos, y no dos, se enfrentaron. Tres concepciones bien distintas de ver e interpretar la vida. Cristianismo occidental e islam en los extremos de dicho conflicto y, los bizantinos, en el centro del mismo. Lo que derivó de ese tremendo choque de culturas tan distintas, sus consecuencias, algunos todavía las continúan padeciendo.

Hoy las tornas se han cambiado; el refinado y selecto mundo árabe del Próximo Oriente de los siglos altomedievales, al margen del dios en el que crea, se llame Yahvé, Cristo o Mahoma, se debate, en gran parte, en la más profunda miseria.

Los Balcanes, el Oriente cristiano ortodoxo, el «patio trasero» de Europa, allí donde los derechos humanos no son respetados, se pierde en una auténtica espiral de violencia y Occidente, aquel bárbaro y salvaje mundo franco que a finales del siglo XI se presentó en masa ante los bizantinos, falsamente unido bajo el símbolo de la cruz, hoy se metamorfosea. Ya no utiliza la espada, hace mucho tiempo que se dio cuenta de la inutilidad de la misma. El arma es otra.

Los orígenes de esas desigualdades sólo se pueden encontrar en memorias tan valiosas como la *Alexiada* de Ana Comneno. No se pueden ignorar.

Xavier Gil Román

BASSO, Enrico

ΓΕΝΟΒΕΖΟΙ ΣΥΜΒΟΛΑΙΟΓΡΑΦΟΙ ΣΤΙΣ ΥΠΕΡΠΟΝΤΙΕΣ ΧΩΡΕ
ΕΓΓΡΑΦΑ ΣΥΝΤΑΧΘΕΝΤΑ ΣΤΗ ΧΙΟ ΑΠΟ ΤΟΝ *Giuliano de Canella* (2
Νοεμβρίου 1380 - 31 Μαρτίου 1381) / *Notai genovesi in oltremare atti
rogati a Chio da Giuliano de Canella* (2 Novembre 1380 - 31 Marzo 1381)
Ατènes: Εταιρεία Μελετών Ανατολικού Αιγαίου, 1993 (Εταιρεία
Μελετών Ανατολικού Αιγαίου / Accademia Ligure di Scienze e Lettere, 1),
180 p.

Enrico Basso és continuador en el present treball d'una línia marcada per la col·lecció «Fonti e Studi de l'Istituto di Storia Medievale e Moderna i la Collana Storica di Fonti e Studi de l'Istituto di Paleografia e Storia Medievale» —Istituto di Medievistica, a partir de 1982— en l'edició de documentació notarial genovesa, tasca que restava aturada des de l'any 1989, i que la col·laboració de l'Accademia Ligure di Scienze e Lettere di Genova i l'Εταιρεία Μελετών Ανατολι-

κου Αιγαίου ha permès reprendre. Però també és continuador en certa manera d'una llarga tradició investigadora sobre la Mediterrània oriental i l'estudi de l'Egeu —molt especialment de Quios—, on especialment sobresurt la figura de Ph. P. Argenti i la seva obra cabdal *The occupation of Chios by the Genoese and their administration of the island - 1346-1566* (Cambridge: Cambridge University Press, 1958. 3 vol.), un dels grans precursors dels estudis sobre Quios.

Ara són setanta-sis els documents del fons Notai de l'Archivio di Stato di Genova, que veuen la llum en aquesta edició. Respecte a les actes, actualment es troben localitzades en el cartulari 175, atribuït a Antonio Fellone, on es relligà el que serien aproximadament els dos primers fascicles del cartulari original, destruït parcialment durant el bombardeig francès de Gènova de l'any 1684. Del seu redactor, Giuliano de Canella, de qui en sabem bastants coses, malgrat els punts foscos de la seva biografia, destacaria l'estreta relació que mantindrà amb Quios al llarg de la seva vida. Aquests documents, pertanyents a un període de joventut i inici de la seva carrera com a notari, tenen el seu origen en el viatge i l'estança del notari a l'illa —no sabem si el primer que realitzà—, i abasten una cronologia molt concreta: 2 de novembre de 1380 a 31 de març de 1381.

Què suposen aquests documents? El quadre de la realitat illenca que s'hi percep ja ens era conegut en termes generals per la documentació i els estudis anteriors; però l'aspecte més sobresortint és la seva concentració cronològica en un moment molt concret. Això permetrà un estudi microhistòric que ajudi a completar el marc global i aprofundir en aspectes puntuals fonamentals de l'estructura social, política i econòmica, més en un període tan interessant com al que fan referència. Clau per entendre'l, la conjuntura on s'insereix: trenta-quatre anys després del pas a control genovès de Quios, i en els moments decisius de l'enfrontament entre Gènova i Venècia a la guerra de Chioggia, o de Tenedos, que, si bé allunyada de l'Egeu en aquests moments, amenaçava de tornar-hi el febrer-març de 1381. A tall d'exemple, aquesta situació comportà la prohibició per les naus genoveses de salpar de l'illa, prohibició extensible a aquelles altres que portessin mercaderies o passatgers genovesos, fet que deuria generar una sèrie d'inconvenients, tant pels genovesos com

pels d'altres procedències. Així ho demostraria un document (doc. 71) referent a les reclamacions del patró castellà Juan Peres de Heya de Bermeo, que demanava autorització per deixar l'illa, cosa a la que s'oposava el *podestà* adduint la presència en l'embarcació del mercader genovès Bernabò Dentuto i les seves mercaderies.

S'hi trasllueix el ja conegut paper de Quios dins de la Mediterrània, com a objectiu dels interessos comercials internacionals, ja sigui per l'esment de les relacions que mantenia amb diverses contrades, els productes intercanviats o la procedència de les persones de pas o residents a l'illa. Un exemple, a través del document ja citat, i també dels 62, 63, 64, 67 i 70, referits a disputes anteriors entre el patró castellà i l'esmentat comerciant genovès, es pot conèixer el nom de deu castellans més presents a l'illa. Esdevenen el grup més nombrós d'occidentals després dels provinents de les diferents regions de la península Itàlica. Només els provinents de la Corona d'Aragó, quatre barcelonins (Arnau Berenguer, Martí Vicenç, Jaume Salvador i Mateu Novell) i un valencià (Bartomeu *Boleya*), constitueixen l'únic grup important d'occidentals a més dels anteriors.

Una nota sobre aquesta presència catalanoaragonesa. Els documents que en fan referència són el 25, 32, 41 i 42. A través d'ells podem resseguir el litigi que enfrontà el patró de coca Martí Vicenç de Barcelona i els mercaders Jaume Salvador i Mateu Novell, tots dos barcelonins, per incompliment dels acords que sobre el viatge s'havien pres a Barcelona davant del notari Pere d'Ullastrell. Tot i que no sembla que conservem cap dels llibres del notari barceloní per aquells anys, la documentació, molt rica en informacions i detalls, ens permet reconstruir el projecte de viatge que tenia en Quios una de les escales orientals, així com algunes de les condicions en què es realitzava, les mercaderies transportades i comercialitzades, etc.

Però més enllà del paper de Quios dins de la Mediterrània, aquests retalls documentals permeten prendre el pols a la realitat interna de l'illa. Les dues comunitats principals, la grega i la llatina, semblen mantenir relacions pacífiques després del moment de tensió de la conquesta, si bé no han arribat a desenvolupar una integració que tot just sembla haver-se iniciat, com ho demostraria el fenomen dels matrimonis mixtos entre amb dues comunitats. El tercer grup important a nivell socioeconòmic, la comunitat hebraica, tampoc sembla tenir problemes. Amb tot, els conflictes no hi manquen, com ho demostra la disputa que enfrontà l'expodestà Angelo Archerio i el vicari episcopal Giacomo de Cuxio di Albenga, que ens permet introduir-nos en les interioritats dels àmbits i l'estructura del poder, una visió que es pot completar mitjançant altres documents.

Finalment, un apunt sobre els aspectes més formals. Els principis d'edició i de concepció són bàsicament els de la *Collana Storica di Fonti e Studi*. El llibre presenta en aquest cas una estructura bilingüe ita-

lià-grec pel que fa al prefaci d'Andreas Mazarakis, la premissa de Geo Pistarino i la introducció del propi autor, mentre que l'edició dels documents respecta la seva llengua original —el llatí— amb l'aparell crític i els registos en italià. A tot això cal afegir un apartat final on es fa un recull d'aquells documents notariais dels quals és possible fer-ne un registre i donar-ne algunes dades per la citació que se'n fa als aquí publicats, i que exemplifiquen l'àmplia xarxa de relacions de l'illa.

La valoració que se'n pot fer és molt positiva en termes generals, a causa de la rigorositat que presideix la feina realitzada; però hi ha un fet que no podem oblidar: quin sentit té aquesta mena de treball? Certament és una qüestió fonamental. Si l'edició és un fi en si mateixa, pot convertir-se en un esforç estèril i amb futur dubtós. Tan sols si serveix de base a estudis interpretatius —també necessitats d'una renovació— o es veuen acompanyats d'aquests, aquesta mena de treballs serà viable i útil.

Daniel Duran Duelt

BLANCO VALDÉS, Carmen F.

El Amor en el Dolce Stil Novo. Fenomenología: teoría y práctica
Universidade de Santiago de Compostela, 1996. 211p.

Constituye el estudio de Carmen F. Blanco una versión revisada y parcialmente resumida del texto que originalmente presentó la autora como tesis doctoral en la Universidad compostelana, y que fue defendida en el mes de septiembre del año 1992. Su virtud es la extensa ejemplificación y la amplia acumulación de citas de los diversos autores que componen la escuela poética del *Dolce Stil Novo*. De este modo, la presencia de Guido Guinizzelli, Guido Cavalcanti, Lapo Gianni, Dino Frescobaldi y Cino da Pistoia, los seis autores que por excelencia constituyen este corpus poético stil-

novista, supone entonces el punto de mira que la autora toma con objeto de buscar los distintos motivos poéticos que comparecen en esta escuela; siendo, en esta ocasión, la procuración de intertextos la técnica empleada y preferida por la autora; entendiéndose con ello la comparecencia de un mismo motivo en cada uno de los poetas y, desde luego, con una misma finalidad.

Capítulo aparte ha merecido tradicionalmente el *Dolce Stil Novo* con respecto a la lírica amorosa medieval, aún cuando tenemos muy presente que en la edad media, a la vista de los testimonios, no